

UDC (УДК) 341:342.15(47)

Сіромська Ганна Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та політології
Львівського державного університету внутрішніх справ
(Львів, Україна)
e-mail: asiromska@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-5322-4994

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕДУРА ПЕРЕТИНУ ІНОЗЕМЦЯМИ КОРДОНУ СРСР

Анотація. Розглянуто особливості перетину іноземними громадянами кордону колишнього Радянського Союзу з туристичною, службовою, приватною, навчальною та транзитною метою. Встановлено порядок видачі дозвільних документів (віз), в'їзду/виїзду, реєстрації іноземних громадян. Проаналізовано законодавчі акти, які визначали підстави та процедуру перетину кордону СРСР, а також роль у цьому органів внутрішніх справ. Наголошено на обмеженнях у вільному пересуванні іноземців, що зумовлювалося характером політичного режиму в країні.

Ключові поняття: іноземні громадяни, кордон, віза, СРСР, органи внутрішніх справ.

Siromska Hanna,
PhD (History), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Philosophy and Political Science,
Lviv State University of Internal Affairs
(Lviv, Ukraine)
e-mail: asiromska@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-5322-4994

LEGAL BASES AND PROCEDURE OF CROSSING THE BORDER OF THE SOVIET UNION BY FOREIGNERS

Abstract. The article considers the peculiarities of crossing the border of the former Soviet Union by foreign citizens for tourist, business, private, educational and transit purposes. The aim of the article is to analyze the legal grounds and the procedure for foreigners to cross the USSR border. The research methodology is defined by an interdisciplinary approach and is based on general scientific and special scientific methods, such as analysis, synthesis, legal comparison. The results of the study indicate that foreigners could cross the border of the USSR through the established checkpoints with valid passport document and visa specified by law or an international treaty (visa-free regime was established with a number of socialist countries). Legal bases and procedure for crossing the border of the USSR by foreign citizens were regulated by international agreements and domestic law. The Soviet side considered the admission of foreigners to its territory a right, not an obligation. And although this approach was typical for most countries that used the permit (visa) procedure for entering their territory, the specific feature of the Soviet approach was a complex procedure for granting permission and establishing control over foreigners by Ministry of Internal Affairs and Committee for State Security (KGB). Foreign citizens, who crossed the Soviet border, also underwent mandatory customs control. It is concluded that the issuance of permits and documents for entering the territory of the USSR, registration, control over compliance with the rules of stay of foreign citizens were the responsibility of the Ministry of Internal Affairs, which in this area interacted with other state authorities. Due to the nature of the political regime, when crossing the border of the Soviet Union, a foreign citizen faced a thorough check, constant control and various restrictions. The peculiarities of the communist regime together with the bureaucratized procedure led, for example, to a relatively small number of tourists in the Soviet Union.

Key concepts: foreign citizens, border, visa, internal affairs agencies, Soviet Union.

Вступ

У нинішніх умовах творення глобальної інфраструктури, міжнародного розподілу праці, збільшення потоків інформації, а також забезпечення вільного переміщення робочої сили, товарів, послуг і капіталу, процедура перетину міждержавних кордонів зазнала помітних змін, найперше порівняно з тим, якою вона була декілька десятиліть тому. Задекларований Україною курс на європейську інтеграцію спонукає нашу державу максимально адаптувати національне законодавство до міжнародних правових норм, відмовившись від окремих обтяжливих та обмежувальних практик перетину кордону іноземними громадянами, які свого часу дісталися нам у спадок від Радянського Союзу. За таких обставин дослідження радянського досвіду регулювання процедури перетину кордону іноземцями є фактично вивченням місця минулого у нашому теперішньому, а відтак злободенним і актуальним.

Усвідомлюючи всі негативи закритості й ізольованості від зовнішнього світу, нове радянське керівництво після смерті Й. Сталіна зважалося на обмежену лібералізацію процедури пропуску іноземців на свою територію. В умовах хрущовської відлиги із середини 1950-х років кількість іноземних громадян, які відвідували Радянський Союз, дещо зростає (туризм, службові відрядження, навчання). Проте, за масштабами прийняття у себе іноземців, СРСР суттєво поступався не лише західним, а й східноєвропейським соціалістичним країнам [1, арк. 33]. Цьому було об'єктивне пояснення – й надалі ускладнений доступ на територію Радянського Союзу. Він зумовлювався низкою чинників – від потреби приховати справжній стан економіки до побоювань встановлення «неконтрольованих» контактів іноземців із радянськими громадянами [2, р. 220]. Більша частина Радянського Союзу, зокрема Української РСР як його складової, залишалася закритою для іноземців аж до його розпаду. Отже, виникла парадоксальна ситуація – з одного боку, радянське керівництво було не проти заманити на свою територію якомога більше туристів і студентів на навчання (отримати від цього економічний зиск), а, з іншого – чинний політичний режим параноїдально боявся відкритої взаємодії із зовнішнім світом, що могло підірвати його основи [3, с. 32]. Саме у цьому контексті, на нашу думку, додаткового значення набуває вивчення правових підстав і процедури перетину іноземцями кордону СРСР.

Вільний допуск іноземців у ту чи іншу країну був одним із ключових питань політико-правової дискусії періоду «холодної війни», яка зводилася до дилеми: допуск іноземця на

свою територію – це право чи обов'язок держави? Західні юристи переважно опиралися на концепцію творця міжнародного права Гуго Гроція, згідно з якою кожна держава зобов'язувалася впускати на свою територію іноземців задля розширення культурних зв'язків і співпраці. Надгостро питання вільного в'їзду іноземців постало під час заключного етапу Наради з безпеки і співробітництва у Європі 1973–1975 рр.: західні країни апелювали до права вільного в'їзду іноземців у будь-яку країну, а Радянський Союз трактував їхні ініціативи, як «підривну діяльність противника» [4, с. 216]. Радянські представники поділяли позицію, відповідно до якої допуск іноземців є невід'ємним суверенним правом держави і тільки приймаюча сторона має право встановлювати умови допуску. Такий підхід давав змогу обґрунтовувати закриття з режимних міркувань певної території чи окремих населених пунктів (ширше – з міркувань внутрішньої чи зовнішньої безпеки) [5, с. 179]. Отже, радянська сторона вважала допуск іноземців на свою територію правом, а не обов'язком [4, с. 216]. І хоч, на перший погляд, такий підхід був властивий для більшості країн, які використовували дозвільний (візовий) порядок в'їзду на свою територію, радянська особливість полягала у складній процедурі надання дозволів та встановлення фактичного контролю над іноземцями з боку органів внутрішніх справ і держбезпеки [6, с. 688].

Необхідно зазначити, що порушена у статті проблематика не достатньо вивчена у вітчизняній правовій науці. З-поміж праць, в яких порушені дотичні до нашого дослідження питання, передусім варто згадати напрацювання А. Микутьшина (правове становище іноземців) [4], В. Хрипуна (загальні тенденції розвитку іноземного туризму в СРСР) [5], Ж. Ассіпової і Л. Мінерта (розвиток радянської туристичної сфери) [2], Р. Дейві (зміни загальноєвропейських підходів у перетині кордону в рамках гельсінського процесу) [7] тощо.

Мета статті – на основі чинного у досліджуваній час законодавства та попередніх напрацювань учених проаналізувати правові підстави і процедуру перетину іноземцями кордону СРСР.

1. Порядок видачі дозвільних документів (віз) іноземним громадянам

Практичне втілення завдань, пов'язаних із наданням дозволів і документів для в'їзду на територію Радянського Союзу, здійснення контролю за дотриманням правил перебування іноземних громадян, покладалося на Міністерство внутрішніх справ СРСР. Відповідно до

«Положення про радянську міліцію» 1973 р. (Глава III «Обов'язки міліції», ч. 9 п. о) до компетенції органів внутрішніх справ (ОВС) належали: реєстрація іноземців, котрі перебували на території СРСР (за винятком осіб, звільнених від реєстрації в міліції*); видача їм документів на право проживання; контроль за дотриманням встановлених правил перебування в Радянському Союзі; видання дозволів та відповідних документів для в'їзду в країну [8]. Відповідальними за реалізацією цих завдань були відділення віз і реєстрації іноземних громадян (ВВІР) Головного управління із забезпечення охорони громадського порядку МВС СРСР, МВС союзних та автономних республік, територіальні Управління внутрішніх справ. Певні завдання в цьому напрямі також покладалися на начальників міських і районних відділень МВС, співробітників паспортної служби та дільничних інспекторів міліції [9, с. 415]. Оскільки роботі служб віз та реєстрації іноземних громадян у СРСР надавалося вагоме зовнішньополітичне значення, то вона втілювалася завдяки тісному співробітництву з Міністерством закордонних справ, радянськими посольствами та консульствами за кордоном [9, с. 416]. По суті, саме союзні, а не республіканські органи влади вирішували засадничі питання у роботі з іноземцями.

Міжвідомча співпраця передбачала узгодження дій органів охорони громадського порядку, карного розшуку, Відділу по боротьбі з розкраданням соціалістичної власності, Державної автомобільної інспекції у взаємодії з Комітетом державної безпеки (КДБ) СРСР і його місцевими органами. Формально, це було необхідно задля всебічного контролю за іноземцями з метою попередження порушень ними громадського порядку та скоєння злочинів [9, с. 415]. Наприклад, взаємодія з КДБ полягала у прийнятті спільних рішень стосовно в'їзду іноземців на територію Радянського Союзу, їхнього переміщення всередині країни, забезпеченні пропуску через кордон та видворенні небажаних осіб. На практиці КДБ намагався запобігти будь-яким «антирадянським акціям», під визначення яких потрапляло широке коло дій – від завезення «шкідливих друкованих матеріалів» до фотографування стратегічно важливих або навіть «неприглядних» об'єктів [6, с. 675–676].

Згідно з Положенням про в'їзд та виїзд з СРСР 1970 р., перетин кордону іноземними громадянами відбувався на основі закордонних

паспортів або документів, що їх замінювали, за наявності віз чи запрошення. Запрошення видавалося органами внутрішніх справ громадянам, котрі клопотали про тимчасовий в'їзд родичів чи знайомих з країн, із якими Радянський Союз мав укладені двосторонні договори про взаємні безвізові поїздки приватного характеру. Натомість, візи на в'їзд іноземцям видавалися за кордоном радянськими посольствами або консульствами, а в окремих випадках – спеціально уповноваженими радянськими представниками [10]. Віза – офіційний дозвіл на закордонну поїдку у виді спеціального документа встановленого зразка, додавалася до закордонного паспорта (вкладна віза), або штампа з дозвільним записом, проставленого у паспорті. Крім візового, був і безвізовий режим поїздок іноземних громадян до СРСР, який застосовувався переважно у відносинах із країнами соцтабору, з якими були підписані двосторонні угоди про безвізовий режим у поїздках службового, приватного та туристичного характеру [9, с. 418]. У контексті останнього можемо констатувати виникнення «внутрішньосоціалістичного ареалу» перетину кордонів.

У Радянському Союзі застосовувалися візи серій *K* (консульська), *T* (туристична) і *M* (міліцейська) у формі документа встановленої форми з вклеєною фотокарткою іноземця із зазначенням його прізвища та ім'я, року народження, дати видачі візи та терміну її дії [10]. Візи серії *K* видавалися іноземним громадянам закордонними представництвами СРСР і для тимчасових поїздок у Радянський Союз (в'їзна/виїзна), і для в'їзду на триваліший термін або ж на постійне місце проживання (в'їзна). Залежно від мети поїздки і категорії паспорта іноземця, візи серії *K* поділялися на дипломатичні, службові, звичайні (для поїздок у приватних цілях) і транзитні (для проїзду через територію СРСР в іншу країну). Візи серії *T* видавалися для тимчасового в'їзду в Радянський Союз із туристичною метою. Візи серії *M* видавалися ОВС іноземним громадянам, які постійно чи тимчасово проживали на території СРСР, для виїзду за кордон і повернення назад (виїзна/в'їзна віза) або ж лише для виїзду з СРСР (виїзна віза). Ці візи, термін дії яких не перевищував 30 діб, слугували для поїздок у приватних і службових справах [9, с. 417].

Порядок видачі ОВС дозвільних документів закордонного зразка та віз був визначений спеціальним Наказом МВС СРСР № 0200-1982 р., яким визначалася компетенція органів внутрішніх справ у питаннях в'їзду/виїзду з СРСР. Для позитивного рішення у справі перетину кордону в своїй діяльності вони також мали б керуватися положеннями Заключного акта Народи з без-

* Особи, котрі підлягали реєстрації у Міністерстві закордонних справ СРСР (дипломатичні представники та члени їхніх родин).

пеки та співробітництва в Європі (Гельсінські угоди), підписаного 1975 р., хоча на практиці це не виконувалося, оскільки радянська сторона систематично ігнорувала положення гуманітарного блоку [7, р. 13].

Одним із способів потрапляння іноземців до Радянського Союзу був приїзд на запрошення родичів чи знайомих – радянських громадян, які досягли вісімнадцятирічного віку [10]. Задля цього вони мали у встановленому порядку подати до ОВС за місцем проживання заяву й інші необхідні документи. Процедура була доволі ускладненою, позаяк, наприклад, передбачала, крім запрошення, подання характеристики з місця праці, повідомлення про майбутній приїзд громадянина іншої держави адміністрації підприємства, де сторона, що запрошує, працювала (очевидно з метою запобігання можливому витоку інформації, яка могла становити державну таємницю). Під час оформлення в'їзду у візовому порядку заявники мали додатково надати заповнені персональні анкети своїх родичів чи знайомих, отримані поштою з-за кордону [9, с. 419].

2. Порядок в'їзду, реєстрації та виїзду з СРСР іноземців

Умови в'їзду/виїзду іноземних громадян із Радянського Союзу були прописані в «Положенні про в'їзд в СРСР і про виїзд з СРСР № 801» 1970 р., Законі «Про правове становище іноземних громадян в СРСР» 1981 р. та інших законодавчих актах. Згідно з цими документами, передбачався в'їзд іноземців на територію СРСР за діючими закордонними паспортами чи наявності інших дозволів, виданих компетентними на це радянськими органами [11]. Після прийняття позитивного дозволу на в'їзд процедура передбачала отримання іноземними громадянами віз у представництвах СРСР своєї країни (посольства, консульства, дипломатичні місії). При безвізовому в'їзді в Радянський Союз іноземцям достатньо було пред'явити закордонний паспорт, а у випадку в'їзду в приватних справах, окрім вище зазначених документів, вимагалися запрошення чи повідомлення, видані ОВС. Остаточне рішення щодо в'їзду іноземних громадян із капіталістичних країн (країн Заходу) приймалося МВС СРСР, а з соціалістичних – міністерствами (управліннями) внутрішніх справ на місцях [9, с. 421].

В'їзд іноземних громадян у СРСР здійснювався через контрольні-пропускні пункти (КПП) прикордонних військ, де відбувалася перевірка документів, ставився штамп із зазначенням часу та місця перетину державного кордону. Після цього іноземці зобов'язувались оформити документи, що підтверджували

право на проживання в СРСР та впродовж 24-х годин зареєструватись – стати на облік в органи МВС. Процедура реєстрації залежала від мети поїздки: іноземних громадян, котрі прибули на навчання, практику, стажування, у службових чи громадських справах терміном більше, ніж на три місяці, реєстрували у паспортних столах [10]. Реєстрація національних документів осіб, котрі прибули в Радянський Союз у приватних справах здійснювалася на підставі їхніх письмових заяв на термін, вказаний у візі чи в запрошенні. Іноземці, котрі прибули в СРСР із службовою чи туристичною метою на термін менше трьох місяців, реєстрували у готелях, подібно, як і громадян соціалістичних країн [9, с. 423]. Іноземців, як правило, поселяли в готелі типу «Інтурист» або «Супутник», що, з одного боку, спрощувало здійснення контролю над ними компетентними органами, а, з іншого – не дозволяло їм самостійно обирати місце проживання, обмежуючи таким чином у правах.

Від процедури реєстрації національних паспортів у відділеннях міліції чи готелях звільнялися: посли, тимчасово повірені у справах, консули, аташе й інші співробітники міністерств закордонних справ країн Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ), Організації Варшавського договору (ОВД), а також члени їхніх родин (ідеться про країни соцтабору). Іноземним громадянам та особам без громадянства, котрі отримали дозвіл ОВС на постійне місце проживання в СРСР, видавалися посвідки терміном до двох років, які за потреби можна було продовжити [9, с. 423].

Іноземні громадяни, які перетинали кордон СРСР, проходили обов'язковий митний контроль, що перебував у юрисдикції Міністерства зовнішньої торгівлі СРСР і здійснювався Головним митним управлінням. Порядок перетину державного кордону регулювала ст. 9 Закону «Про державний кордон СРСР» [12]. Водночас ст. 17 Митного кодексу СРСР 1964 р. передбачала, що особи, які прибували чи залишали територію СРСР, зобов'язувались пройти митний контроль [13]. Митний контроль здійснювався після перевірки прикордонними службами дозвільних документів на право перетину кордону. Речі для особистих потреб не підлягали оподаткуванню (траплялися, щоправда, випадки, коли іноземці під виглядом особистих речей привозили певні товари на продаж жителям СРСР – Г. С.). Порядок пропуску іноземної валюти визначався спеціальними правилами, затвердженими Міністерством зовнішньої торгівлі за погодженням із Міністерством фінансів СРСР [14, с. 35].

Деталі проходження митного контролю при в'їзді до УРСР у 1984 р. громадянин Канади

українського походження Ераст Гуцуляк описував так: «... Авто майже розібрали, перевіряючи, чи часом не заховали ми десь “підривних” матеріалів або “пропаганди”» [15, с. 30]. На території Радянського Союзу з безпекових міркувань іноземним громадянам заборонялося самовільне переміщення без попереднього погодження. Австралійський українець О. Ярошівський, котрого оштрафували на 25 крб. за порушення правил перебування іноземних громадян у Радянському Союзі, згадував процедуру отримання такого дозволу: «Якщо б ви захотіли [поїхати] ще кудись в інше місто, ви мусите йти у відповідний місцевий відділ КДБ, що зветься ОВІР..., подати заяву, де знову ж таки зазначити: куди, до кого, чому і на який час хотіли б туди поїхати. Вашу заяву у вас візьмуть і скажуть: «Чекайте». Ви чекаєте. Чекаєте тиждень, часом два, поки одержите дозвіл. Без такого дозволу ви не маєте права поїхати будь куди» [16, с. 10]. Тож декларовані радянським законодавством права іноземних громадян у багатьох аспектах нівельювалися бюрократичною практикою і упередженим ставленням до іноземців як потенційної загрози режиму.

Транзитний проїзд іноземців регулювався «Правилами транзитного проїзду іноземних громадян через територію СРСР» 1984 р. Згідно з цим документом, іноземцям, які прямували через територію Радянського Союзу в сусідню державу, надавався дозвіл перетину кордону. Обов'язковою вимогою водночас була наявність дійсних для в'їзду документів із зазначеними датами виїзду із пункту пересадки на території Радянського Союзу. Проїзд через територію країни осіб, які здійснювали міжнародні транзитні автоперевезення чи пересувалися власними легковими автомобілями, крім зазначеного, регламентувався ще й міжнародними угодами [17].

Транзитні візи переважно видавалися без права зупинки на території СРСР і лише у виняткових випадках дозволялося право на зупинку в одному чи декількох пунктах. Якщо зупинка здійснювалася у службових, торговельних чи особистих цілях, іноземці зобов'язані були пред'явити не транзитні візи, а спеціально передбачені таким випадком документи. З метою зупинки в туристичних цілях, іноземні громадяни ще до прибуття в СРСР мали придбати тури ВАТ «Інтурист» із відповідним дозволом на перебування у пунктах, зазначених у туристичній путівці та наявністю радянської туристичної візи [17].

Транзитний проїзд без віз дозволявся: громадянам зарубіжних країн, з якими Радянський Союз мав підписані відповідні міждержавні угоди; при здійсненні безпересадкових авіаперельотів; при перельотах міжнародними авіалі-

ніями з пересадкою та наявністю у пасажирів відповідних підтверджувальних документів із зазначенням у них дати вильоту з радянського аеропорта. При цьому час перебування в СРСР не повинен був перевищувати 24-х годин. Водночас пасажирам заборонялося виходити за межі виділеної їм території аеропорту. Якщо під час транзитного проїзду іноземець здійснив вимушену зупинку більше, ніж на 24 години, а також виявив бажання змінити маршрут чи прикордонний пункт виїзду з СРСР, він повинен був отримати на це дозвіл ОВС [17].

Законодавчо обумовлювалася і процедура виїзду іноземних громадян. Згідно з нею, особи, які тимчасово в'їхали до Радянського Союзу по в'їзних/виїзних чи транзитних візах серій *K* і *T*, поверталися назад на їх підставі. Іноземні громадяни, які мали право на безвізові поїздки – по своїх національних документах і запрошеннях. Неповнолітніх дітей іноземців записували у візу виїжджаючих батьків. Іноземці й особи без громадянства, які постійно проживали в СРСР, покидали територію країни на основі віз серії *M* (водночас особам без громадянства додатково видавали спеціальні посвідчення) [9, с. 424].

Виїзд із СРСР іноземним громадянам заборонявся за певних обставин, передбачених ст. 25 Закону «Про правове становище іноземних громадян в СРСР» 1981 р. Такі випадки, як правило, були пов'язані з притягненням їх до адміністративної чи кримінальної відповідальності або ж, якщо це суперечило інтересам державної безпеки [18, с. 61]. У разі відмови у видачі дозвільних документів на виїзд за кордон працівники МВС були зобов'язані надати відповідь в усній формі, а при повторному зверненні заявника – за умови відсутності нових обставин – клопотання по суті розглядалося через шість місяців після прийняття негативного рішення у справі.

Висновки

Отже, іноземці могли перетнути кордон СРСР через встановлені пункти пропуску за наявності визначеного законодавством або міжнародним договором дійсного паспортного документа й візи (безвізовий режим діяв тільки з низкою країн соцтабору). Правові підстави і процедура перетину кордону СРСР іноземними громадянами регулювалися міжнародними угодами і внутрішнім законодавством, зокрема Митним кодексом СРСР 1964 р., Положенням про в'їзд у Союз Радянських Соціалістичних Республік і виїзд із Союзу Радянських Соціалістичних Республік 1970 р. (із змінами 1986 р.), Законом «Про правове становище іноземних громадян в СРСР» 1981 р., Законом «Про державний

кордон СРСР» 1982 р. тощо. Видача дозволів і документів для в'їзду на територію СРСР, реєстрація, здійснення контролю за дотриманням правил перебування іноземних громадян належали до компетенції Міністерства внутрішніх справ, яке у цій сфері взаємодіяло з іншими державними органами влади. З огляду на природу політичного режиму, при перетині кордону Радянського Союзу іноземний гро-

мадянин стикався із ретельною перевіркою, постійним контролем і різними обмеженнями. Все це в результаті руйнувало поширений пропагандистський міф про «комуністичний рай» і «найдемократичнішу державу у світі». Нині старі міфологеми активно використовуються в інформаційній війні Російської Федерації проти України, тож їхнє наукове розвінчання є надзвичайно важливим.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 4672 (Управління по іноземному туризму при Раді Міністрів УРСР), оп. 1, спр. 4 (Документи (справки, переписки і др.) по вопросам иностранного туризма за 1965 год). 87 арк.
2. Assipova Z., Minnaert L. Tourists of the world, unite! The interpretation and facilitation of tourism towards the end of the Soviet Union (1962–1990). *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*. 2014. Vol. 6. No 3. Pp. 215–230.
3. Режимные люди в СССР. Ответственные редакторы Т. Кондратьева и А. Соколов. Москва : РОССПЭН, 2009. 367 с.
4. Микульшин А. О принципах международно-правового регулирования положения иностранцев. *Труды высшей школы КГБ (Секретно)*. 1976. Вып. 10. С. 212–222.
5. Хрипун В. Иностранцы в СССР в 1950-е – 1960-е гг. Тенденции исследования и проблемы историографии. *Ученые записки Санкт-Петербургского филиала Российской таможенной академии имени В. Б. Бобкова*. 2010. № 1(35). С. 179–188.
6. Сіромський Р. «Вживаються необхідні заходи з виявлення і запобігання можливих ворожих акцій»: канадські туристи в полі зору КДБ (1970-ті роки). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2019. Спеціальний випуск: На пошану професора Романа Шуста. С. 675–689.
7. Davy R. Helsinki myths: setting the record straight on the Final Act of the CSCE, 1975. *Cold War History*. 2009. Vol. 9. No. 1. Pp. 1–22.
8. Положение о советской милиции. Утверждено постановлением Совета Министров СССР от 8 июня 1973 года № 385 (с изменениями на 28 января 1983 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/9044424>
9. Административная деятельность органов внутренних дел / под. ред. Л. Попова. Москва : МВШМ, 1983. 545 с.
10. Положение о въезде в Союз Советских Социалистических Республик и о выезде из Союза Советских Социалистических Республик от 22 сентября 1970 года № 801 (с изменениями на 28 августа 1986 года). URL: <http://docs.cntd.ru/document/901770755>
11. О правовом положении иностранных граждан в СССР : Закон Союза Советских Социалистических Республик 1981 г. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5152400-81#Text>
12. О государственной границе СССР : Закон СССР 24 ноября 1982 г. URL: http://shieldandsword.mozohin.ru/documents/law_border241182.htm
13. Таможенный кодекс СССР. Утвержден Указом Президиума Верховного Совета СССР от 5 мая 1964 г. URL: www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15690.htm
14. Предупреждение правонарушений в отношении иностранных граждан. Сборник документов и материалов. Сост. И. Н. Ивашкив, В. Г. Шелестюк. Киев : РИО МВД УССР, 1985. 128 с.
15. Гуцуляк Е. Моя дерев'яна валізка. Спомини. Видання 2-ге, доповнене. Рівне : Волинські обереги, 2009. 180 с.
16. Ярошівський О. Мої спогади про подорож на Україну (3). «Свобода» переїздив у Советському Союзі. *Нові дні*. Січень 1984. № 407. С. 10–14.
17. Правила транзитного проезде иностранных граждан через территорию СССР от 10 мая 1984 года № 433. URL: <http://docs.cntd.ru/document/9003901>
18. Сіромська Г. Закон «Про правове становище іноземних громадян в СРСР» 1981 року: основні положення та застосування. *Соціально-правові студії*. Науково-аналітичний журнал. 2020. Вип. 4 (10). С. 57–63.

References

1. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady i upravlinnia Ukrainy, f. 4672 (Upravlinnia po inozemnomu turizmu pry Radi Ministriv URSR), op. 1, spr. 4 (Dokumenty (spravki, perepiski i dr.) po voprosam inostrannogo turizma za 1965 god) [Central State Archive of the highest authorities and administration of Ukraine, f. 4672 (Department of Foreign Tourism under the Council of Ministers of the Ukrainian SSR), d. 1, f. 4 (Documents (information, correspondence, etc.) on foreign tourism for 1965)] [in Russ.].

2. Assipova, Z., Minnaert, L. (2014). Tourists of the world, unite! The interpretation and facilitation of tourism towards the end of the Soviet Union (1962–1990). *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 6 (3), 215–230.
3. Kondratieva, T., & Sokolov, A. (Ed.). (2009). *Rezhymnye ludi v SSSR* [Regime people in the USSR]. Moskva: ROSSPEN [in Russ.].
4. Mykulshyn, A. (1976). O printsipakh mezhdunarodno-pravovogo regulirovaniya polozhenia inostrantsev [On the principles of international legal regulation of the situation of foreigners]. *Trudy vysshei shkoly KGB (Sekretno)* [Works of the higher school of the KGB (Secret)], 10, 212–222 [in Russ.].
5. Khripun, V. (2010). Inostrantsy v SSSR v 1950-ye – 1960-ye gg. Tendentsii issledovaniya i problemy istoriografii [Foreigners in the USSR in the 1950s – 1960s. Research trends and problems of historiography]. *Uchenyye zapiski Sankt-Peterburgskogo filiala Rossiyskoy tamozhennoy akademii imeni V. B. Bobkova* [Scientific notes of the St. Petersburg branch of the Russian Customs Academy V. B. Bobkov], 1 (35), 212–222 [in Russ.].
6. Siromskiy, R. (2019). “Vzhyvayutsya neobkhidni zakhody z vyyavleniya i zapobihannya mozhlyvykh vorozhykh aktsiy”: kanadski turysty v poli zoru KDB (1970-ti roky) [“Necessary measures are being taken to identify and prevent possible hostile actions”: Canadian tourists in the field of view of the KGB (1970 s)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya istorychna. Spetsialnyi vypusk: Na poshanu profesora Romana Shusta (Visnyk of the Lviv University. Series History. Special Issue: In honor of the Professor Roman Shust)*, 675–689 [in Ukr.].
7. Davy, R. (2009). Helsinki myths: setting the record straight on the Final Act of the CSCE, 1975. *Cold War History*, 9(1), 1–22.
8. Polozheniye o sovetskoy militsii. Utverzhdeno postanovleniyem Soveta Ministrov SSSR ot 8 iyunya 1973 goda N 385 (s izmeneniyami na 28 yanvarya 1983 goda) [Regulations on the Soviet militia. Approved by the Resolution of the Council of Ministers of the USSR of June 8, 1973, No. 385 (with additions on January 28, 1983)]. Retrieved from <http://docs.cntd.ru/document/9044424> [in Russ.].
9. Popov, L. (Ed.). (1983). *Administrativnaia deiatelnost organov vnutrennikh del* [Administrative activities of the internal affairs bodies]. Moskva: MVShM [in Russ.].
10. Polozheniye o v'yezde v Soyuz Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik i o vyyezde iz Soyuz Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik ot 22 sentyabrya 1970 goda N 801 (s izmeneniyami na 28 avgusta 1986 goda) [Regulations on the entry into the Union of Soviet Socialist Republics and on the exit from the Union of Soviet Socialist Republics of September 22, 1970, No. 801 (with additions on August 28, 1986)]. Retrieved from <http://docs.cntd.ru/document/901770755> [in Russ.].
11. Zakon Soyuz Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik O pravovom polozhenii inostrannykh grazhdan v SSSR, 1981 g. [Law of the Union of Soviet Socialist Republics On the Legal Status of Foreign Citizens in the USSR, 1981]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v5152400-81#Text> [in Russ.].
12. Zakon SSSR o gosudarstvennoy granitse SSSR, 24 noyabrya 1982 g. [Law of the Union of Soviet Socialist Republics On the State Border of the USSR, November 24, 1982]. Retrieved from http://shieldandword.mozohin.ru/documents/law_border241182.htm [in Russ.].
13. Tamozhenny kodeks SSSR. Utverzhden Ukazom Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ot 5 maya 1964 [USSR Customs Code. Approved by the Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR dated May 5, 1964]. Retrieved from www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15690.htm [in Russ.].
14. Ivashkiy, Y., & Shelestiuk, V. (Comp.) (1985). *Predupezhdenie pravonarusheniy v otnoshenii inostrannykh grazhdan. Sbornik dokumentov i materialov* [Prevention of offenses against foreign citizens. Collection of documents and materials]. Kiev: RIO MVD USSR [in Russ.].
15. Hutsulyak, E. (2009). *Moya derevyana valizka. Spomyny. Vydannya 2-e, dopovnene* [My wooden suitcase. Memories. 2nd edition, supplemented]. Rivne: Volynski oberehy [in Ukr.].
16. Yaroshivskiy, O. (1984). *Moyi spohady pro podorozh na Ukrainu (3). “Svoboda” pereyizdiv u Sovyetskomu Soyuzi* [My memories about trip to Ukraine (3). “Freedom” of movings in the Soviet Union]. *Novi dni (New Days)*, 407, 10–14 [in Ukr.].
17. Pravila tranzitnogo proyezda inostrannykh grazhdan cherez territoriyu SSSR ot 10 maya 1984 goda N 433 [Rules for the transit passage of foreign citizens through the territory of the USSR dated May 10, 1984, No. 433]. Retrieved from <http://docs.cntd.ru/document/9003901> [in Russ.].
18. Siromska, H. (2020). Zakon “Pro pravove stanovyshe inozemnykh hromadyan v SRSR” 1981 roku: osnovni polozhennya ta zastosuvannya [Act of 1981 “On the Legal Status of Foreign Citizens in the USSR”: basic provisions and application]. *Sotsialno-pravovi studiyi. Naukovo-analitychnyy zhurnal (Social & Legal Studios. Scientific and analytical journal)*, 4 (10), 57–63 [in Ukr.].

*Стаття: надійшла до редакції 19.12.2020
прийнята до друку 15.03.2021
The article: is received 19.12.2020
is accepted 15.03.2021*